

ABDULLA QAHHOR ASARLARIDA IQTISODIY TENGSIZLIK MUAMMOLARI

Rasulov Dilshodbek Shuxratbek o'g'li

Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti

Bakalavr ta'lim yo'nalishi talabasi

dilshodbekrasulov191@gmail.com

Annotatsiya: Mazkur tezisdagi Abdulla Qahhor asarlarida iqtisodiy tengsizlik muammolarining badiiy talqini tahlil qilinadi. Adib ijodida jamiyatdagi ijtimoiy tabaqalanish, kambag'allik va boylik o'rtasidagi keskin tafovut, inson qadr-qimmatining moddiy omillar bilan o'lchanishi kabi masalalar o'ziga xos realizm va satira vositasida yoritiladi. Xususan, yozuvchining hikoya va qissalarida oddiy insonlarning turmushidagi og'irliklar, adolatsizlik va ijtimoiy muhitning ta'siri orqali iqtisodiy tengsizlikning inson ruhiyatiga salbiy ta'siri ochib beriladi.

Kalit so'zlar: iqtisodiy muammo, kambag'allik, ijtimoiy tengsizlik, badiiy obraz, anor, ramz, sotsial-realizm, inson ruhiyati, matn tahlili, bazar obrazi.

Аннотация: В данном тезисе анализируется художественное отражение проблемы экономического неравенства в произведениях Abdulla Qahhor. В творчестве писателя с присущим ему реализмом и сатирой раскрываются такие вопросы, как социальная стратификация общества, резкий контраст между бедностью и богатством, а также зависимость человеческого достоинства от материальных факторов. В его рассказах и повестях через образы простых людей показаны трудности их жизни, социальная несправедливость и влияние общественной среды, что позволяет глубже понять негативное воздействие экономического неравенства на человеческую психологию.

Ключевые слова:экономические проблемы, бедность, социальное неравенство, художественный образ, гранат, символизм, социализм, психология, детское восприятие, образ базара.

Kirish

O'zbek adabiyotining rivojlanishida Abdulla Qahhor (1907-1968) alohida va muhim o'rin tutadi. U XX asrning 20-30-yillarida shakllangan zamonaviy o'zbek badiiy nasrining asoschilaridan biri, xususan, o'zbek hikoyachiligining yangi bosqichi asoschisi sifatida tanilgan. Maksim Gorkiyning «Kichik odamlar» traditsiyasidan ilhomlangan Qahhor o'z asarlarida jamiyat hayoti, inson taqdiri, ijtimoiy adolatsizlik va kambag'allik kabi dolzarb muammolarni sodda, ammo chuqur mazmun bilan tasvirlaydi. Adabiyotshunos olimlar fikricha, yozuvchi asarlarining asosiy xususiyati — oddiy, kundalik voqealar orqali katta ijtimoiy-falsafiy masalarni ochib bera olishi, psixologik realizm va ijtimoiy tanqidni uyg'unlashtirishdir. Bu xususiyat Qahhor ijodini o'zbek adabiyotining yetuk namunalardan biri sifatida ajratib turadi.

“Anor” hikoyasi ham ana shunday asarlardan biri bo'lib, 1938-yilda yozilgan va o'zbek adabiyotining sotsial-realistik yo'nalishidagi yetakchi asarlari qatoridan joy olgan. Adabiyotshunoslik tadqiqotlarida bu hikoya o'zbek nasrining mukammal namunasi sifatida tan olinadi. Hikoyada iqtisodiy muammolar, kambag'allik va inson ruhiyati o'rtasidagi murakkab bog'liqlik badiiy tarzda yoritilgan. Asarda kambag'al ota-onaning o'z farzandlari uchun oddiy meva — anorni xarid qila olmasligi kabi kichik, ammo munosib voqea orqali iqtisodiy tengsizlik, inson qadr-qimmatining iqtisodiy sharoitlarga bog'liqligi va jamiyatdagi tabaqalashtirish chuqur tasvirlangan. Hikoya hajman kichik bo'lsa-da, mazmunan nihoyatda boy va ko'p qatlamlidir. Uning “O'g'ri” va “San'atkor” hikoyalari 1936-yilda, ya'ni ijtimoiy keskinliklar, ma'muriy zo'ravonlik va qashshoqlik hamon davom etayotgan bir davrda yaratildi. Mazkur asarlar o'zbek nasrida realizm an'anasini yangi badiiy-estetik

pog'onaga ko'targan, o'z davri jamiyatini chuqur tanqidiy ko'z bilan kuzatgan va bu kuzatuvni hayratlanarli ixchamlik hamda obrazlilik bilan ifodalagan durdonalar sifatida adabiyot tariximizda munosib o'rin tutadi.

Asosiy qism

“Anor” hikoyasining syujeti ancha sodda bo‘lib, unda kambag‘al ota bemor farzandi uchun anor olib kelish niyatida bozorga boradi. Biroq u mevaning narxini eshitgach, o‘zining iqtisodiy imkoniyatlarining yetishmasligini anglab, sharmanda va qayg‘uli holatda uyiga qaytadi. Shu tariqa, yozuvchi kundalik hayotdan olingan eng sodda voqea orqali chuqur ijtimoiy-falsafiy mazmun yaratadi. Hikoya 1930-yillarda Sovet O‘zbekistonida, iqtisodiy o‘zgarishlar, kolxozlashtirish va bozor iqtisodiyoti keskinlashgan davrda yozilganligi sababli, asarning ijtimoiy-falsafiy fonini tushunish uchun tarixiy kontekstni hisobga olish muhimdir. Qahhor bu davrning ijtimoiy ziddiyatlarini kichik oilaviy dramada ifodalagan, bu esa o‘zbek adabiyotida «kichik voqea orqali katta mazmun» yaratish an‘anasi (mikrohikoya uslubi) deb ataluvchi badiiy uslubning yorqin namunasidir. Sovet davrida iqtisodiy tizim markazlashgan reja asosida boshqarilgan bo‘lib, unda ishlab chiqarish vositalari davlat tasarrufida bo‘lgan va bozor mexanizmlari cheklangan edi. Bunday tizim ayrim sohalarda barqarorlikni ta‘minlagan bo‘lsa-da, ko‘plab muammolarni ham yuzaga keltirdi. Xususan, resurslarning samarasiz taqsimlanishi, mahsulot tanqisligi, iste‘mol bozori rivojlanmaganligi va aholi ehtiyojlarining to‘liq qondirilmasligi keng tarqalgan holat edi. “Anor” hikoyasida tasvirlangan oddiy bir mevaning ham kambag‘al oila uchun yetib bo‘lmas darajada qimmatligi ana shu tizimdagi yashirin iqtisodiy nomutanosibliklarning badiiy aksidir.

Bugungi Yangi O‘zbekiston sharoitida esa iqtisodiyot bozor tamoyillariga asoslangan holda rivojlanmoqda. Xususiy mulkchilik, tadbirkorlikni qo‘llab-quvvatlash, investitsiyalarni jalb qilish va erkin narxlar tizimi iqtisodiy o‘shishning asosiy omiliga aylangan. Natijada, aholi

daromadlari oshib bormoqda, tovar va xizmatlar xilma-xilligi kengaymoqda. Shu bilan birga, zamonaviy iqtisodiyotda ham ijtimoiy tengsizlik, daromadlar tafovuti va ayrim qatlamlarning himoyaga muhtojligi kabi muammolar saqlanib qolmoqda. Shu jihatdan qaraganda, “Anor” hikoyasidagi iqtisodiy muammolar faqat tarixiy hodisa emas, balki bugungi kun bilan ham uzviy bog‘liqdir. Agar Sovet davrida muammo ko‘proq tizimning yopiq va markazlashganligi bilan bog‘liq bo‘lgan bo‘lsa, hozirgi davrda u bozor iqtisodiyotining tabiiy oqibatlari —raqobat va tengsizlik bilan izohlanadi. Demak, Qahhor asari orqali ko‘tarilgan iqtisodiy adolatsizlik masalasi turli tarixiy sharoitlarda turlicha shaklda namoyon bo‘lsa-da, o‘z mohiyatini yo‘qotmay kelmoqda.

Yozuvchi anorning po‘stining qattiqligini ham ramziy ma’noda ishlatadi. Bu po‘st —kambag‘al ota-onaning kamsizlikka qarshi kurashidagi o‘z qadr-qimmatini saqlab qolishga urinishidir. Ular jamiyat oldidagi ojizliklarini yashirishga harakat qiladilar, biroq ichki dunyolaridagi azob-uqubatlar shu qattiq po‘st ichida yashirinib turadi. Shuningdek, anorning ichidagi donalar osonlikcha olinmaydi —bu ham iqtisodiy ne‘matlarning erishish qiyinligini, mehnat va azob orqali qo‘lga kiritilishi mumkin bo‘lgan boyliklarning aslida nafaqat jismoniy, balki ma’naviy qimmatga ega ekanligini ko‘rsatadi.

Savdogar obrazi hikoyada ijtimoiy adolatsizlikning yuzaki ifodasidir. U anor sotuvchisi sifatida faqat o‘zining tijoriy manfaatini ko‘zlaydi va sotib oluvchining ijtimoiy-iqtisodiy ahvolini o‘ylamaydi. Uning beparvo, sovuqmunosabati bozor munosabatlarining insoniy hissiyotdan xoli ekanligini ko‘rsatadi. Bozor iqtisodiyotida inson emas, balki pul va tovar munosabatlari ustunlik qiladi. Shu orqali yozuvchi ijtimoiy tengsizlikning shaxsiy axloqiy muammo emas, balki tizimli ijtimoiy-iqtisodiy muammo ekanligini ko‘rsatadi. Savdogar va sotib oluvchi o‘rtasidagi bu dialog —aslida jamiyatning boy va kambag‘al tabaqalari o‘rtasidagi uchrashuvning badiiy timsolidir.

Bugungi kunda ham «Anor» hikoyasida ko'tarilgan muammolar o'z dolzarbligini yo'qotmagan. Dunyoning ko'plab joylarida, jumladan, rivojlanayotgan mamlakatlarda kambag'allik va ijtimoiy tengsizlik davom etmoqda. Biror oila uchun oddiy meva, davolanish yoki ta'lim imkoniyatlari boshqalar uchun kundalik hayotning bir qismi bo'lsa, millionlab odamlar uchun ular hali ham orzu bo'lib qolmoqda. Shu sababli Qahhorning bu asari nafaqat adabiy, balki ijtimoiy-iqtisodiy ahamiyatini ham saqlab qolmoqda. Yozuvchi yetmish yildan ortiq vaqt oldin yaratgan asar hozirgi kunda ham insoniyatning eng dolzarb muammolaridan biri — iqtisodiy adolatsizlik haqida gapiradi.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, «Anor» hikoyasi orqali Abdulla Qahhor iqtisodiy muammolarni chuqur, ko'p qirrali va ta'sirchan tarzda yoritib bergan. Asarda kambag'allik, moddiy yetishmovchilik va ijtimoiy tengsizlik masalalari faqat statistik ma'lumotlar orqali emas, balki anor, ota, savdogar va bola kabi badiiy obrazlar orqali jonli va tasvirli ochib berilgan. Yozuvchi kichik detal — anor orqali katta ijtimoiy-iqtisodiy va axloqiy muammoni ko'rsatishga erishgan. Bu uning nafaqat ijtimoiy tanqidiy pozitsiyasini, balki inson ruhiyatini nozik tasvirlash, ramziy detallar yordamida chuqur mazmun yaratish mahoratini ham isbotlaydi. Tadqiqot shuni ko'rsatadiki, Qahhorning ushbu asari o'zbek adabiyotining sotsial-realistik an'analarini muvaffaqiyatli davom ettirgan va badiiy ifoda vositalarini yangi cho'qqilarga olib chiqqan.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Abdulla Qahhor. Asarlar. Besh jildlik. Birinchi jild. «G'afur G'ulom nomidagi Adabiyot va sa'nat nashriyoti» Toshkent, 1987
2. Marxabo Qo'chqorova, Abdulla Qahhor -istiqlol adabiyotshunosligi ko'zguisida (monografiya) Toshkent: Akademnashr, 2018

3. Marxabo Qo‘shqorova " Badiiyso‘z va ruhiyat manzaralari".
"Muharrir "nashriyoti. Toshkent 2011.Ozod Sharafiddinov asarlarida
Abdulla Qahhor shaxsiyati 99-bet

4. Marxabo Qo‘chqorova " O‘tmishdan ertaklar tadqiqi" Yangi asr
avlodi Toshkent 2016.